

BOVENOP DE TOREN....

DE BLIK VAN K&C OP
GOED CULTUURONDERWIJS

KUNST &
CULTUUR

BOVENOP DE TOREN...

BELEIDSPLAN
VOOR SAMENHANGEND
CULTUURONDERWIJS

2021

Bovenop een toren kijk je naar de wereld vanuit een ander perspectief. Steeds veranderend, afhankelijk de richting waarin je kijkt. Bovenop de toren tuur je naar de stip op de horizon, die je lokt en vind je de weg die daarheen leidt. Bovenop de toren waait de wind. Deze neemt je mee naar je doel en soms brengt het je naar andere plekken. Stapje voor stapje klim je bovenop jouw toren, tree voor tree. Soms via een duizeligmakende wenteltrap en soms op een wiebelige ladder.

Bovenop welke toren ben je terecht gekomen?
Een kerktoren? Een vuurtoren?

Stichting Kunst & Cultuur (K&C) helpt met deze uitgave iedereen die vanuit kunst en cultuur samenhang wil realiseren in het onderwijs. Kies je eigen toren, beklim hem en ontdek wat het uitzicht is!

INHOUD

	Voorwoord	8
1	HOE DE WIND WAAIT inleiding	7
2	EEN ANDER PERSPECTIEF waarom cultuuronderwijs?	9
	2.1 Cultuuronderwijs voor de toekomst.	9
	2.2 Regionale economie en een inclusief cultuurbeleid	10
	2.3 Inhoudelijke kwaliteit.	10
3	WE KLIMMEN samenhang in concept.	12
	3.1 Samenhang	12
	3.2 Samenhang in het programma	12
	3.2.1 Cultureel bewustzijn	14
	3.3 Werkwijze K&C	14
	3.3.1 Onderwijstypen en cultuuronderwijs	16

4	WE BOUWEN samenhang in de praktijk	17
	4.1 Samenhang binnen de school	17
	4.1.1 Deskundigheid	18
	4.1.2 Evalueren om te leren.	18
	4.1.3 EVI.	19
	4.2 Samenhang buiten de school	20
	4.2.1 Samenhang met de kinderopvang	20
	4.2.2 Samenhang culturele omgeving.	20
	4.3 Organisatie	21
	4.4 Samenhang tussen het primair en voortgezet onderwijs.	22
	4.5 Dienstverlening K&C.	23
5	HET UITZICHT ambities en mogelijkheden	24
	5.1 Scenario's	24
	5.2 Aanbod	25
	5.3 Dienstverlening K&C.	26
6	SAMEN OP DE TOREN K&C als partner voor het onderwijs	27
	Colofon	29

VOORWOORD

—

Leerlingen worden in het primair en voortgezet onderwijs voorbereid op wat ze later nodig hebben. Leerkrachten en docenten gaan dagelijks gepassioneerd aan het werk om leerlingen te helpen hun talenten te ontdekken en ontwikkelen. De focus in het primair onderwijs ligt sterk op taal en rekenen, ingegeven door het belang van goede CITO-scores. Het debat over de inhoud van het onderwijs is actueel. Geven we onze leerlingen vandaag wel de kennis en vaardigheden mee die ze voor de toekomst nodig hebben? Naast kennis van de cognitieve vakken worden andere vaardigheden steeds belangrijker, zoals communiceren, mediawijsheid, samenwerken, het vermogen om creatief te handelen en problemen op te lossen.

Toen door de virusuitbraak van COVID-19 de scholen in Nederland hun deuren moesten sluiten en het onderwijs online werd voortgezet, ervoeren de scholen een plotseling reflectief keuzemoment: Wat is de essentie

van ons onderwijs en hoe geven we dat online vorm? Al snel ontdekten we wat we misten doordat culturele interacties niet mogelijk waren. Kunst en cultuur verbinden, inspireren en kunnen troost brengen. Leerkrachten en (vak)docenten die cultuuronderwijs geven, bieden ruimte aan kinderen om hun eigen culturele vermogen te ontwikkelen.

Cultuuronderwijs (kunsten, erfgoed en media) biedt kansen om de zogenaamde brede vaardigheden van leerlingen te ontwikkelen, mits het op de juiste wijze en met kwaliteit wordt aangeboden. Het landelijke subsidieprogramma *Cultuureducatie met Kwaliteit* is ontwikkeld om te investeren in die gewenste kwaliteit. In de periodes 2013-2016 en 2017-2020 is de aandacht voor cultuuronderwijs op bijna iedere primair onderwijsschool in Drenthe en Groningen toegenomen. Uit de praktijk blijkt dat het toverwoord voor kwaliteitsverbetering ‘samenhang’ is.

Samenhang in culturele activiteiten; samenhang tussen cultuuronderwijs en de andere vakken; samenhang tussen de activiteiten in de onderbouw, middenbouw, bovenbouw en het voortgezet onderwijs; samenhang tussen het binnenschoolse en buitenschoolse cultuur-aanbod. Hoe meer die samenhang is gerealiseerd, hoe beter de kwaliteit van cultuuronderwijs zich ontwikkelt.

Een belangrijke voorwaarde voor kwaliteitsverbetering is dat een school, vanuit een eigen schoolspecifieke visie, aangeeft waarom zij wil investeren in cultuuronderwijs. In *Bovenop de toren...* biedt K&C primair en voortgezet onderwijs scholen argumenten om een visie te bepalen: een stip op de horizon, het uitzicht vanaf de toren. Deze uitgave beschrijft hoe K&C van betekenis wil zijn voor scholen om hun een eigen toren te kiezen en te beklimmen. K&C geeft advies, verbindt mensen in netwerken, biedt cursussen en ondersteunt met middelen.

Voor de uitvoering heeft K&C twee gidsen geschreven. De gids *Een bouwwerk maken* biedt instrumenten om de toren te bouwen: stap voor stap richting een doorgaande leerlijn cultuuronderwijs, stevig verankerd in het curriculum, met deskundige leerkrachten en goede relaties met de culturele omgeving. De gids *Een reis maken* biedt instrumenten en voorbeelden om samenhang te creëren tussen de verschillende leergebieden.

Ieder bouwwerk heeft een eerste steen. Iedere stap in het proces van kwaliteitsverbetering is belangrijk. Om tegemoet te komen aan alle instapniveaus zijn vier scenario's ontwikkeld. Wij wensen je veel succes met de beklimming. En heb je een opstapje nodig, schroom dan niet om ons te bellen.

Marieke Vegt
Directeur Stichting Kunst & Cultuur

HOE DE WIND WAAIT

INLEIDING

In Drenthe en Groningen zijn in alle gemeenten cultuureducatieve netwerken actief waarbinnen scholen voor het primair onderwijs en lokale culturele instellingen kennis en ervaringen met elkaar delen. K&C adviseert en koppelt vraag en aanbod. Voortgezet onderwijs scholen stemmen vaak projectmatig af met culturele instellingen. Ook daar biedt K&C advies en bemiddeling.

Er zijn steeds meer scholen met een eigen visie op cultuuronderwijs. De deskundigheid van leerkrachten groeit, scholen werken hard aan doorgaande leerlijnen en worden hierbij ondersteund door K&C en partners. Aan de landelijke subsidieregeling *Cultuureducatie met Kwaliteit* (CMK) doet in 2020 in Drenthe bijna 95 % van de primair onderwijs scholen mee en in Groningen ruim 70 %. Jarenlange inzet werpt zijn vruchten af en de kwaliteit groeit!

Toch zijn er nog steeds obstakels. Cultuuronderwijs maakt niet overal vanzelfsprekend deel uit van het curriculum. De druk op scholen om hun prestaties met betrekking tot de basisvaardigheden voortdurend te meten en te verbeteren, de komst van nieuwe leergebieden en het proces van passend onderwijs, maakt dat scholen veel werkdruk ervaren. De cultuurvakken krijgen al gauw minder aandacht. Leerkrachten en schooldirecties zijn hier niet altijd gelukkig mee.

Daarbij komt dat scholen van de onderwijsinspectie steeds meer vrijheid krijgen om hun eigen verhaal te vertellen. Maar leerkrachten en docenten ervaren al jaren een overladenheid van het programma; men ziet het belang van cultuuronderwijs, maar wanneer dan, en hoe dan? Dit was één van de uitdagingen van de ontwikkelgroepen van Curriculum.nu. In het voorstel van oktober 2019 zijn bouwstenen voor negen domeinen ontwikkeld, waaronder Kunst & Cultuur, waarbij ook nadrukkelijk de samenhang tussen domeinen is gezocht.

Een ander probleem is dat de kwaliteitsverbetering in het cultuuronderwijs niet overal geborgd is: als de ICC'er of directeur vertrekt, verdwijnt het cultuuronderwijs soms van de agenda. Bestuur en directie van scholen zien niet altijd wat de waarde van cultuuronderwijs is en de ICC'er voelt zich niet altijd gesteund door de directie bij het enthousiasmeren van collega's.

Ook profiteert niet elke leerling evenveel van de mogelijkheden. Scholen krijgen veel voor de kiezen: een ingewikkelde leerlingenpopulatie, uitval van leerkrachten, lerarentekort, krimp, tegenvallende resultaten bij de basisvaardigheden en dan krijgt cultuuronderwijs minder prioriteit. Steeds minder havo/vwo leerlingen kiezen voor het profiel cultuur en maatschappij (van 24 % in 2004 naar 9 % in 2018) en ook doen steeds minder leerlingen op het voortgezet onderwijs eindexamen in de kunstvakken (18 % in 2011 en 14 % in 2017). Dit kan een negatief effect hebben op de kracht van een CKV-team binnen een vo-school, waardoor er minder culturele activiteiten zijn en minder aandacht is voor kwaliteitsverbetering vanuit en met kunst en cultuur.

Toch blijft K&C optimistisch. Het feit dat Kunst en Cultuur één van de negen leergebieden geworden is bij Curriculum.nu betekent dat er landelijk draagvlak is voor een sterke verankering van cultuuronderwijs. Het primair en voortgezet onderwijs kan de bouwstenen van Curriculum.nu nu al gebruiken om de bijdrage van cultuuronderwijs aan andere vakken vorm te geven, het zogenaamde vakoverstijgend werken. Wereld-oriëntatie bijvoorbeeld is dan niet langer opgesplitst in aardrijkskunde en geschiedenis maar wordt als samenhangend leergebied aangeboden, waarbij ook de brede vaardigheden, burgerschapsonderwijs, cultuuronderwijs, begrijpend lezen en soms rekenen en spelling worden betrokken.

De CMK-regeling krijgt in 2021-2024 een vervolg. K&C kan verder met het stimuleren en helpen van scholen en sluit de komende jaren met zoveel mogelijk primair onderwijsscholen een samenwerkingsovereenkomst om de kwaliteit te bevorderen. Culturele instellingen worden hier actief bij betrokken. Basisscholen die in samenwerking met kinderopvangorganisaties of voortgezet onderwijsscholen doorgaande lijnen voor kinderen van 2 tot 15 jaar willen realiseren, kunnen rekenen op (financiële) steun en advies. Het voortgezet onderwijs mag in de nieuwe periode voor het eerst deelnemen aan CMK en blijft de komende jaren via het CJP de beschikking houden over geormerkt budget voor cultuuronderwijs.

In 2020 is K&C uitgekozen om één van de vier landelijke proeftuinen van 'het cultureel vermogen' in te richten. In Noord-Nederland gaat K&C aan de slag met arrangementen die het cultureel vermogen ontwikkelen van alle mensen in Drenthe en alle schoolgaande kinderen in Groningen. Dat wil zeggen: arrangementen met culturele activiteiten waar mensen zichzelf in herkennen (cultuur als maat) en activiteiten waarin ze ervaren dat het anders kan zijn (cultuur als onmaat) en waar ze hun creativiteit en verbeeldingskracht voor nodig hebben om het te begrijpen en te herkennen. Niet het culturele product maar het culturele proces staat centraal. We gaan hier de komende jaren mee aan de slag, intern maar ook extern met scholen en overheden.

EEN ANDER PERSPECTIEF

WAAROM CULTUURONDERWIJS?

Ieder mens komt dagelijks in aanraking met kunst en cultuur: met muziek, dans, beeldende kunst, theater, film, fotografie, literatuur, poëzie, met de eigen en andere cultuur, met hedendaagse cultuur en die uit het verleden, met klassieke uitingen en met nieuwe (sociale) media. Wij maken er deel van uit en worden op alle momenten van de dag in diverse vormen geconfronteerd met cultuur. Cultuur zit dus in iedereen en daarom is cultuur zo gevarieerd.

Om elkaar te begrijpen hebben we ons cultureel vermogen nodig: het vermogen om elkaar cultureel te verstaan, elkaar cultureel te ontmoeten en te ontdekken en leren waarderen wat de ander kan en denkt. Vanuit de verschillen tussen mensen en de nieuwsgierigheid naar elkaar is de stap om samen nieuwe kunst en cultuur te maken, snel gezet.

Ieder mens geeft een eigen invulling aan cultuur of kunstuitingen, ontwikkelt een eigen smaak en heeft een eigen ervaring van schoonheid. Cultuur in brede zin, of kunst in specifieke zin is niet altijd het goede: het kan zowel uiteendrijven als verbinden, het kan zowel bij je horen als je tegenstaan. Juist daarom is onderwijs in cultuur belangrijk. Onder andere door cultuuronderwijs leren kinderen en jongeren kunst, erfgoed en media een plek te geven in hun leven en zich ertoe te verhouden. Verrassing, schok of verbazing kunnen net zo goed deel zijn van een culturele ontmoeting als herkenning, verbondenheid of ontmoeting.

Binnen het cultuuronderwijs in brede zin richt K&C zich vooral op cultuuronderwijs als onderwijs in kunst, erfgoed en media. Daarin is het ook van belang dat leerlingen bij kunstbeleving en kunsttoefening andere talenten ontwikkelen dan de schoolse vaardigheden. Bepaalde leerlingen komen tot bijzondere resultaten wanneer kunstzinnige vaardigheden, fantasie, verbeelding en creativiteit worden aangesproken. Door mediaonderwijs ontwikkelen leerlingen mediavaardigheden en leren ze hun creativiteit in te zetten om zelf 2D en 3D films en foto's te maken en deze kunstzinnig te bewerken. Mediaonderwijs gaat over storytelling en het creatieve gebruik van nieuwe media. Onderwijs over zowel materieel als immaterieel erfgoed draagt bij aan de ontwikkeling van historisch bewustzijn en aan de bewustwording van wat voor jezelf of anderen waardevol is om te bewaren. Leerlingen leren hun emoties rondom erfgoed te verwoorden.

Wanneer cultuuronderwijs in brede zin in iedere school verankerd is, leren alle kinderen en jongeren van en over vormen van cultuur die voor hen vanzelfsprekend zijn en worden ze óók uitgedaagd door vormen van cultuur die voor hen nieuw zijn. Ze maken kennis met cultuurvormen en leren zelf met anderen nieuwe cultuur te maken. Doordat de school die deuren voor ze opent. En doordat een leerkracht of een medeleerling samen met ze over de drempel stapt.

2.1

CULTUURONDERWIJS VOOR DE TOEKOMST

Het onderwijs heeft de taak leerlingen voor te bereiden op een toekomst waarin flexibele denkkraft, verbeeldingsvermogen, ambachtelijke vaardigheden en creativiteit steeds belangrijker worden. Cultuuronderwijs kan daarbij een belangrijke rol spelen door het bevorderen van artistieke, wetenschappelijke en economische creativiteit. Zo experimenteren en innoveren kinderen en leren ze originele ideeën via een kunstzinnig medium te verbeelden. Ook draagt cultuuronderwijs bij aan het (opnieuw) versterken van motorische vaardigheden in een verder zo digitale wereld. Het concept van de huidige kenniseconomie is aan verandering onderhevig: waar eerder vooral de technologische ontwikkeling centraal stond wordt nu de creatieve ontwikkeling belangrijker. Het is dan ook niet voor niets dat in het domein Kunst & Cultuur van Curriculum.nu het artistiek-creatief vermogen benadrukt wordt en dat een

beweging als STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) steeds vaker wordt aangeduid als STEAM (inclusief Arts).

Zijn taal en rekenen, of kennis van wiskunde, Nederlands en Engels voldoende uitrusting voor die toekomst? Nee, kinderen en jongeren verdienen een betere voorbereiding op toekomstige arbeids- en maatschappelijke participatie. Cultuuronderwijs, bestaande uit kunst, erfgoed en media, is nodig voor de artistiek-creatieve ontwikkeling, historisch bewustzijn, samenlevingsvorming en de ontwikkeling van de eigen identiteit. K&C sluit zich aan bij geluiden in de samenleving die steeds luider beginnen te klinken: juist een kind dat zich kunstzinnig ontwikkelt krijgt meer kansen in de maatschappij. Cultuuronderwijs dient dan als de brug naar een onzekere toekomst; als het spoor naar maatschappelijke vernieuwing.

Tegelijk is het ook binnen het cultuuronderwijs essentieel om de vraag te stellen of deze toekomst wel de toekomst is die we op de langere termijn zouden moeten wensen. Klimaatverandering, gaswinning, duurzaamheid, krimpregio's, zorg & welzijn zijn domeinen waar veel hedendaagse kunstenaars zich aan verbinden; thema's die ook steeds meer spelen in de levens van kinderen en jongeren.

Leren kinderen beter rekenen of lezen door cultuuronderwijs? Een directe verbetering van vaardigheden in andere vakken is een belofte die niet waar te maken is; voorbeelden hiervan zijn lang niet altijd gebaseerd op betrouwbaar onderzoek of leggen slechts een klein stukje van een veel complexere puzzel bloot. K&C's uitgangspunt is dat er zowel aandacht is voor het specialisme van ieder vak als de verbinding tussen de

vakken en dat alle vakken daarin een evenwichtige rol spelen. Dat cultuuronderwijs uiteraard bijdraagt aan brede vaardigheden, maar wel altijd vanuit discipline-specifieke vaardigheden. K&C is erop gericht om cultuur binnen de mogelijkheden en wensen en in al zijn diversiteit een stevige plek in iedere school te geven.

2.2

REGIONALE ECONOMIE EN EEN INCLUSIEF CULTUURBELEID

Cultuur wordt ook vaak genoemd als middel tot het voorkomen van leegloop van het platteland, het bieden van een aantrekkelijk vestigingsklimaat en de ontwikkeling van een sterke identiteit. Deze argumenten worden ook genoemd in de cultuurnota's van de provincie Groningen en de provincie Drenthe. Dit is belangrijk omdat daarmee is verzekerd dat kunst- en cultuuruitingen geworteld in Groningen en Drenthe hun plek innemen in het brede palet van kunst- en cultuuruitingen dat er in Nederland en wereldwijd bestaat en dat dit brede palet ook in deze provincies toegankelijk is. Wanneer slechts een beperkt deel van de samenleving actief of receptief deelneemt aan zekere vormen van cultuur, wanneer groepen geïsoleerd raken, wanneer we geen kennis nemen van elkaars culturen, dan gaat dit ten koste van de meerstemmigheid en de culturele diversiteit en pluraliteit. Ook hierom is cultuuronderwijs op school essentieel. Het is niet vanzelfsprekend dat

kinderen en jongeren in hun vrije tijd kennismaken met alle vormen van kunstzinnige en culturele activiteiten.

De ambitie van het landelijk cultuurbeleid is dat iedereen in Nederland toegang heeft tot vormen van kunst & cultuur. Voor mensen met een kleinere beurs, mensen geworteld in een andere traditie, mensen met een fysieke of mentale beperking of mensen die wonen in een woonomgeving met een minder divers cultuuraanbod, is dit niet vanzelfsprekend. Iedereen moet de kans krijgen om ook de opties te (kunnen) verkennen waarmee zij nog niet bekend zijn. De school heeft een belangrijke plek in die ambitie.

2.3

INHOUDELIJKE KWALITEIT

Bovenstaande waarden zijn voor K&C de belangrijkste motivatie om cultuuronderwijs vorm te geven. Maar wat betekent dat voor het programma van de school? Wat zijn dan kenmerken om rekening mee te houden? Bijvoorbeeld de mate waarin alle kinderen worden uitgedaagd, actief kunnen meedoen, samenwerken, kunnen ervaren en beleven in een inspirerende leeromgeving waarin zintuigen en fantasie worden geprikkeld. Waarin ruimte is voor de natuurlijke nieuwsgierigheid van leerlingen. Waarin leerkrachten open vragen stellen en met de leerstof en activiteiten aansluiten bij de ontwikkeling, beleavingswereld, de interesses en de talenten van leerlingen. Waarin er nagedacht is over een samenhangend programma en het al dan niet verbinden van de vakken. Waarin kinderen ook een kijkje buiten de school nemen. Waarin balans is tussen productieve (maken) en receptieve (meemaken) vormen van kunstbeoefening,

erfgoed en media. Waarin leerlingen leren denken vanuit verschillende perspectieven en nadenken over de betekenis die dit geeft aan hun bestaan. Waarin zij zich ambachtelijke vaardigheden eigen maken. Waarin verschillende werkvormen worden ingezet, gevarieerd in leerstijl, niveau, tempo en soort, die aanzetten tot zelf ontwerpen, vormgeven en toepassen. Dat er sprake is van een vruchtbare interactie tussen leerling, leerkracht en een culturele aanbieder. Dat er met aandacht gekeken wordt naar de culturele ontwikkeling die leerlingen doormaken, ieder op de eigen manier maar ook in relatie tot elkaar en de wereld.

Het draagt bij aan de kwaliteit van het cultuuronderwijs wanneer scholen één of meer leerkrachten met specifieke deskundigheid op het gebied van kunstzinnige oriëntatie, erfgoed en media in huis hebben. Wanneer er kunstenaars of andere experts in de klas komen of leerlingen de culturele omgeving bezoeken, wanneer er vormen van co-teaching gebruikt worden of op andere manieren wordt samengewerkt met culturele partners zodat er gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van onderwijs kan plaatsvinden.

WE KLIMMEN

SAMENHANG IN CONCEPT

Op school leren kinderen en jongeren talen te spreken om zich te uiten en verbeeldingskracht te gebruiken om nieuwe werelden vorm te geven. Cultuuronderwijs speelt hierbij een unieke rol. In welke andere vakken leren de kinderen hoe het voelt om te dansen of te zingen? Cultuur wordt weleens gezien als cement: het verbindt alles met elkaar. Maar als lessen of activiteiten ad hoc worden aangeboden, verliest cultuuronderwijs haar waarde. De kwaliteit zit in de samenhang; tussen schoolvakken, tussen schooljaren, tussen het doel, de inhoud en degene die voor de klas staat.

3.1 SAMENHANG

In het primair onderwijs is op een beperkt aantal scholen sprake van samenhangend cultuuronderwijs. In het voortgezet onderwijs is er meestal wel sprake van een vakspecifieke leerlijn, uitgevoerd door vakdocenten, en wordt er steeds meer gezocht naar de samenhang met andere vakken, bijvoorbeeld in zogenaamde e-labs, vakoverstijgende projecten of via thematisch werken. Het aanbod van cultuuronderwijs in het algemeen bestaat uit een grote verscheidenheid aan activiteiten en aanbieders. Ook het niveau van het aanbod zelf kent veel variaties. Denk daarbij aan landelijk of lokaal aanbod, aan een professioneel- of amateurgezelschap, aan vakspecifieke methodes, en aan alle kunstdisciplines van muziek tot mediakunst in actieve en receptieve vorm. Binnen de subsidieregeling *Cultuureducatie met Kwaliteit* en de plannen van de ontwikkelteams van Curriculum.nu is hier aandacht voor. Desondanks wordt de samenhang van al dit aanbod niet altijd voldoende benoemd door de aanbieders zelf en te weinig ervaren door het onderwijs. Met de woorden

van onderwijspedagoog Gert Biesta: “Een snelle manier om het probleem duidelijk te maken is door te stellen dat het er in het onderwijs niet om gaat dat kinderen en jongeren leren – ofschoon er vaak in beleidsdocumenten en onderzoek niet veel meer dan dit wordt gezegd – maar dat ze iets leren (doel), dat ze het met een bepaald oogmerk (inhoud) leren en dat ze het van iemand (relatie) leren”. Samenhang in het cultuuronderwijs gaat dus vooral over samenhang tussen deze drie aspecten.

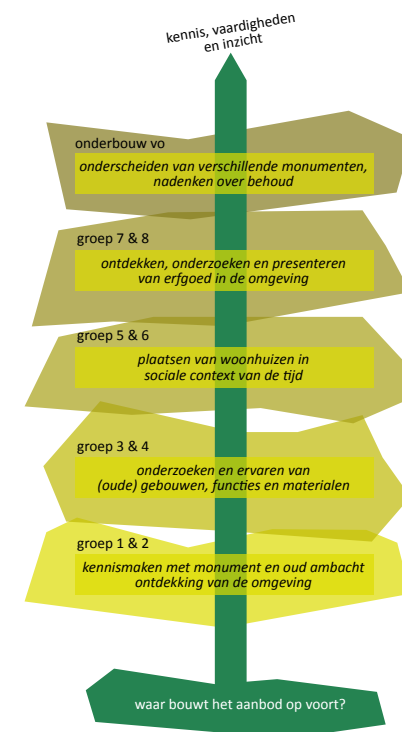
Dat dit niet door K&C kan gebeuren is duidelijk; dit zijn vraagstukken over het pedagogisch handelen en worden bij voorkeur door scholen, leerkrachten en (externe) kunstdocenten zelf beantwoordt. De rol van K&C is om vanuit deze gewenste samenhang vraag en aanbod te verbinden en als intermediair te functioneren. K&C ondersteunt scholen om de randvoorwaarden voor het ontwikkelen van goed cultuuronderwijs te versterken: visieontwikkeling, deskundigheid, samenwerken in netwerken en het ontwikkelen van cultuurprogramma's.

3.2

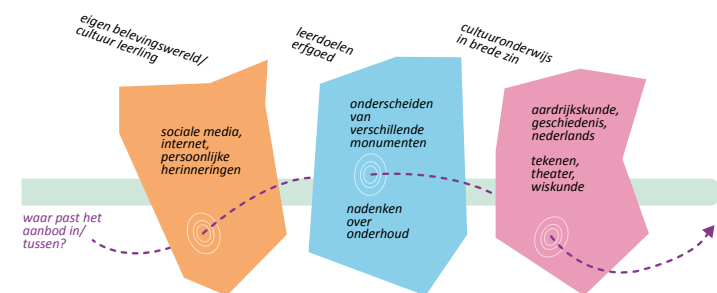
SAMENHANG IN HET PROGRAMMA

Binnen K&C richt de advisering zich onder meer op het ontwikkelen van een programma voor cultuuronderwijs dat ingebed is in de school via doorgaande leerlijnen en/of verbindingen tussen leergebieden. Hierbij zijn we o.a. geïnspireerd door het Gronings onderzoeksprogramma *Cultuur in de Spiegel* (zie ook 3.2.1.). Bij een helder programma blijft de school niet hangen in culturele activiteiten en kennismaking. Dat is leuk en leerzaam, maar is niet automatisch ook cultuuronderwijs. Samenhang maakt het programma sterk: het een bouwt voort op het ander, passend bij de belevingswereld van de leerling, aansluitend bij andere leergebieden en maatschappelijke vraagstukken. Een programma voor cultuuronderwijs gaat om twee zaken: waar bouwt het aanbod op voort en waar past het tussen? Om hiermee zelf aan de slag te gaan, verwijst K&C naar de publicaties *Een reis maken* en *Een bouwwerk maken*. Onderstaand voorbeeld verduidelijkt hoe binnen een onderdeel van erfgoedonderwijs over monumenten horizontale en verticale samenhang kan worden uitgewerkt. Dit is in figuur 1 en 2 zichtbaar gemaakt.

Eén manier om voort te bouwen op een activiteit is het herhalen van een activiteit, zoals ‘een molen bezoeken’. Je geeft dan verdieping aan de activiteit en bouwt zo voort op het voorgaande. Door bijvoorbeeld in groep 1 en 2 aan de hand van prentenboek *De Molenmuis* een molen te bezichtigen, in groep 5 meer te leren over de functie en techniek van de molen en in de onderbouw van het vo te leren over de rol van de molen in de sociale en economische context. Je kunt ook voortbouwen op het bezoek aan de molen door het met andere monumenten te verbinden, zoals een bezoek aan een openluchtmuseum of een synagoge. Dit betekent niet dat de activiteit op het gebied van erfgoed alleen voortbouwt op eerdere erfgoedactiviteiten. Wanneer je bijvoorbeeld in de onderbouw van het vo een oude fabriek bezoekt kun je leerlingen laten nadenken over een eventuele nieuwe bestemming. Ze maken dan bouwtekeningen, werken deze uit in een projectplan met een begroting, presenteren dit aan de gemeente en schrijven een persbericht voor de lokale krant. Je bouwt dan ook voort op kennis over architectuur die is bijgebracht in de tekenles, presentatieoefeningen bij theater, het schrijven van journalistieke verhalen bij Nederlands, het bestuderen van bouwwerken uit andere landen bij geschiedenis, het onderzoeken van de invloed van het landschap bij aardrijkskunde, etc. Het geheel draagt bij aan de horizontale samenhang. Een doorgaande leerlijn bestaat dus uit horizontale en verticale kruisverbanden.

Figuur 1: Verticale samenhang

Figuur 2: Horizontale samenhang

3.2.1 Cultureel bewustzijn

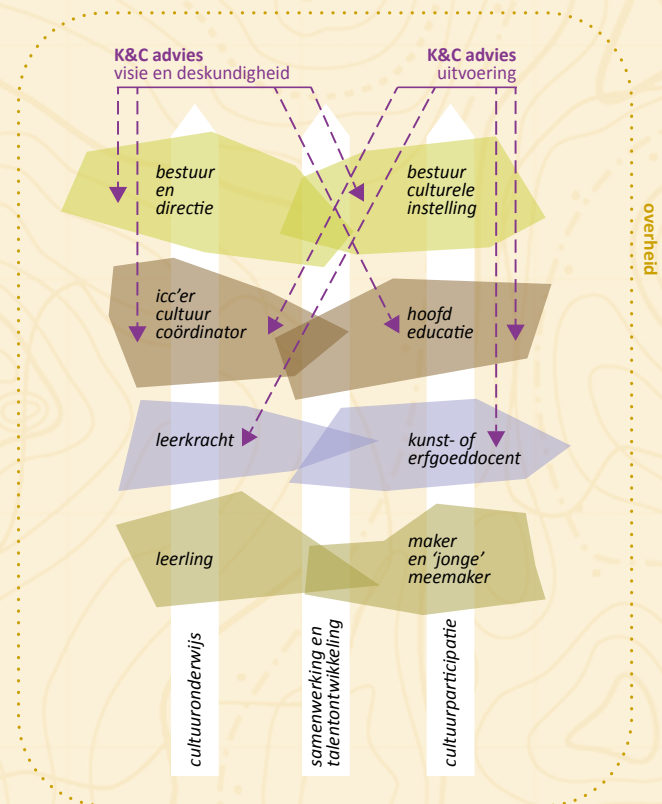
Het Gronings onderzoeksprogramma *Cultuur in de Spiegel* onder leiding van professor Barend van Heusden stelt binnen cultuuronderwijs niet de ‘cultuur’ centraal maar het ‘cultureel bewustzijn’. Het gaat als het ware één niveau hoger: van cultuur naar de betekenis die cultuur heeft voor degene die ze ervaart, benoemt of beschouwt en de manieren van denken, voelen en beleven die cultuur biedt. Van Heusden gebruikt de term ‘cultureel bewustzijn’ als overkoepeling van alle vormen van reflectie op cultuur. “Mensen nemen zichzelf waar, ze verbeelden, conceptualiseren en analyseren zichzelf. Ze doen dat zowel individueel als gemeenschappelijk. We spreken in dat geval van (culturele) zelfreflectie”. Bij het maken of meemaken van cultuur, zoals abstracte kunst bekijken, Anne Frank leren kennen, een bouwwerk maken, een dansvoorstelling zien of applaus ontvangen, gaat het altijd direct of indirect over jezelf. Hoe zie ik de wereld (of de kunstuiting/erfgoedobject) en wat betekent het voor mij? Hoe zie ik andere mensen en wat is mijn eigen rol? Welke waarde hecht ik aan verschillende zaken? “Wat wij doen of denken dat we doen hangt direct samen met wat we voelen, zien, denken dat we zijn. Wie mensen wil beïnvloeden zal proberen hun zelfbewustzijn te beïnvloeden – via muziek bijvoorbeeld, of via propaganda, reclame, entertainment, nieuws, opinie. Een complex en rijk zelfbewustzijn biedt een andere basis voor het handelen dan een zelfbewustzijn dat beperkt is, of dat niet of nauwelijks uitgedrukt kan worden”. Het gaat dus om metacognitie: het denken over het handelen. Dat is volgens van Heusden precies de rol van cultuuronderwijs.

3.3

WERKWIJZE K&C

In figuur 3 is K&C's werkwijze met betrekking tot cultuuronderwijs in een samenhangend programma gevisualiseerd. K&C adviseert schoolbesturen, directies, ICC'ers (of cultuurbegleiters), CKV-coördinatoren, leerkrachten en docenten van scholen. Doel is het ontwikkelen van een schoolspecifieke visie op cultuuronderwijs, het vergroten van deskundigheid van het team en het ontwikkelen van een leerlijn cultuuronderwijs voor leerlingen. De school werkt hiervoor samen met culturele instellingen in zijn omgeving. K&C adviseert tevens de groep van besturen, educatoren en vakdocenten buiten de school, met als doel om de culturele infrastructuur te verrijken ten dienste van makers en meemakers. Vanuit cultuuronderwijs gedacht zijn dit natuurlijk ook de leerlingen zelf. In Groningen adviseert collega-instelling Vrijdag jonge makers en meemakers om zich buitenschools verder te ontwikkelen.

Centraal in het figuur vindt samenwerking en kruisbestuiving plaats: bestuurders van scholen en

Figuur 3: Advisering K&C

culturele instellingen maken meerjarige afspraken over samenwerking, ICC'ers en educatoren ontmoeten elkaar in netwerken en stemmen vraag en aanbod af, de vakdocent werkt samen met de school aan de ontwikkeling van de leerlijn en het vergroten van de deskundigheid. Hier is ook de ruimte voor verbreding en verdieping op het niveau van de leerling als maker (talent scouting en -ontwikkeling).

K&C vertaalt daarbij landelijk, provinciaal en gemeentelijk beleid van overheden naar de specifieke situatie van het onderwijs en de culturele instellingen in Drenthe en Groningen. Bovendien zorgt K&C als (mede) penvoerder van *Cultuureducatie met Kwaliteit* voor extra overheidsmiddelen voor culturele instellingen en scholen om leerlijnen te ontwikkelen, samen te werken en mogelijkheden voor talentontwikkeling te verkennen.

3.3.1 Onderwijstypen en cultuuronderwijs

K&C richt zich op alle vormen van onderwijs en de verschillende schooltypes. Elke school heeft haar eigen kompas dat aangeeft wat leerlingen moeten hebben bereikt na het volgen van het onderwijs. De eigen schoolvisie is van invloed op de doelen van het cultuuronderwijs. Dit kan leiden tot het maken van bepaalde keuzes met betrekking tot het programma, de leerlijn of de didactiek. Cultuuronderwijs in het speciaal onderwijs vergt daarnaast vrijwel altijd aanpassingen en specialistisch geschoolde begeleiders, vanwege lichamelijke of verstandelijke beperkingen. K&C stimuleert het ontwikkelen van zo'n schoolspecifieke aanpak gebaseerd op het eigen kompas.

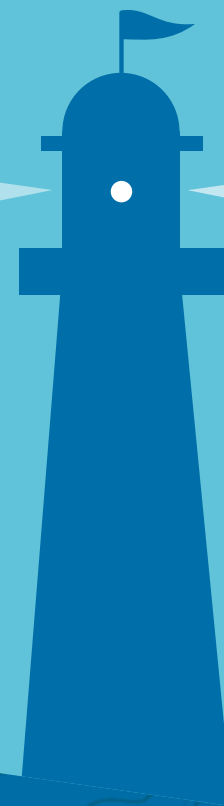
Figuur 4: Voorbeelden van het kompas van een school uit de K&C publicatie *Een reis maken*

4

WE BOUWEN

SAMENHANG IN DE PRAKTIJK

Welke opvatting over cultuuronderwijs je ook aanhangt, het komt neer op de vragen: wat wil je dat kinderen maken en meemaken op het gebied van cultuuronderwijs, hoe is dit in leerlijnen verwerkt en past het verbinden met andere leergebieden daarin? Iedere school maakt daarin eigen keuzes die passen bij de schoolvisie, de omgeving en de behoeften van de leerlingen.

1

VOORBEELD 1

Als het schoolkompas van een school voor voortgezet onderwijs aangeeft: 'Onze leerlingen zijn zelfsturend en bij cultuuronderwijs werken ze dus vanuit hun eigen vraag en interesse', dan heeft dit gevolgen voor:

Het programma. Dit moet voldoende elementen in zich hebben die van de leerlingen een zelfstandige houding vragen, keuzevrijheid om bij het maken van cultuur te werken vanuit eigen vragen en interesses. Docent gestuurde, gesloten opdrachten zal men hier niet vinden. Bij het meemaken van cultuur vraagt dit ook om bepaalde keuzes: hebben de leerlingen keuzevrijheid om een voorstelling wel of niet te bezoeken?

De deskundigheid. Hebben de docenten voldoende kennis en vaardigheden om te werken volgens deze uitgangspunten?

De samenwerking. Welke rol kan de culturele omgeving spelen? Is er een specialist bij het kunstencentrum die kan ondersteunen bij het ontwerpen van geschikte uitdagende opdrachten? Is er een podium waar leerlingen zelfstandig hun theaterstuk mogen uitvoeren?

4.1

SAMENHANG BINNEN DE SCHOOL

Ons uitgangspunt is dat de kwaliteit van het cultuuronderwijs verbetert, naarmate er meer consistentie is tussen de visie van de school, het aangeboden programma (leerlijn), de deskundigheid binnen de school en de samenwerking met de culturele omgeving van de school.

We noemen hierna drie voorbeelden:

VOORBEELD 2

Als het schoolkompas van een basisschool aangeeft ‘We vinden het belangrijk dat onze leerlingen zo breed mogelijk culturele en kunstzinnige activiteiten maken en meemaken’, dan heeft dit gevolgen voor:

Het programma. Is dit wel zo breed als gewenst? Wat kan erbij?

De deskundigheid. Hebben de leerkrachten voldoende kennis en vaardigheden om zo’n breed aanbod te bieden? Misschien is er nascholing nodig om een bepaald vakspecialisme of bepaalde technieken aan te kunnen bieden.

De samenwerking. Is het netwerk van de school rijk genoeg om een breed aanbod van meemaken van cultuur te garanderen? Zijn er specialisten rondom de school die kunnen helpen bij het vergroten van de deskundigheid door bijvoorbeeld coaching on the job? Of kan een deel van het programma worden uitbesteed aan een cultureel ondernemer?

VOORBEELD 3

Als het schoolkompas van een school aangeeft ‘cultuur als middel te willen inzetten voor bijv. taalontwikkeling of sociaal-emotionele ontwikkeling’, dan heeft dit gevolgen voor:

Het programma. Worden de mogelijkheden om taalontwikkeling te koppelen aan het maken en meemaken van cultuur voldoende benut? Kiest de school een voorstelling die uitdaagt om sociale kwesties bespreekbaar te maken?

De deskundigheid. Is er voldoende kennis om alert te zijn op kansen die zich aandienen om een koppeling te maken tussen aspecten van sociaal-emotionele ontwikkeling en cultuur? Weten de leerkrachten hoe ze talige activiteiten kunnen koppelen aan bijvoorbeeld theater, beeldende lessen of het bezoek aan erfgoed in het eigen dorp?

De samenwerking. Zijn er mogelijkheden binnen het netwerk van de school om het programma of de deskundigheid te versterken?

K&C kan advies geven om geschikte samenwerkingspartners of een voorstelling te vinden die aansluit bij het kompas van de school en biedt ondersteuning bij het onderzoeken of er voldoende consistentie is tussen de schoolvisie, het programma, de deskundigheid en de bestaande samenwerking met de culturele omgeving. Om een school te helpen bij een kritische zelfreflectie biedt K&C het evaluatie-instrument EVI aan. Het invullen van EVI is een verplichting voor scholen die meedoen met *Cultuureducatie met Kwaliteit*. Scholen kunnen aan de hand van de resultaten van EVI advies vragen over vervolgstappen, zoals het vergroten van het netwerk van de school of het kiezen van een teamscholing. Als K&C advies geeft aan scholen volgt ze daarbij altijd de werkwijze en de visie van de school. De school staat aan het roer! Samen met de school evalueert K&C de randvoorwaarden voor goed cultuuronderwijs.

Als een school nog geen zicht heeft op wat zij belangrijk vindt om in het programma op te nemen, kan het schoolteam samen met een adviseur het spel ‘50 culturele dingen om te doen’ spelen. Op speelse wijze voert het team een gesprek met elkaar aan de hand van activiteiten en onderwerpen die volgens teamleden moeten worden opgenomen in het cultuuronderwijs van de school. K&C helpt de ICC’er vervolgens om de uitkomsten van het spel te vertalen naar de visie en een meerjarenprogramma om mee te werken.

4.1.1 Deskundigheid

De deskundigheid van leerkrachten van het basisonderwijs is anders dan van vakdocenten in het voortgezet onderwijs. De allround opgeleide basisschoolleerkracht heeft het basisniveau om alle leergebieden te kunnen onderwijzen, maar is meestal specialist op een paar gebieden. Bepaalde kwaliteiten zijn misschien niet aanwezig. In dat geval zou er een leemte kunnen ontstaan die niet wenselijk is. Deze kan worden opgevuld door deze kwaliteiten binnen de school of de culturele omgeving te zoeken.

Binnen de noordelijke pabo’s wordt deze benadering ook gekozen: niet iedereen kan heel goed zijn in alles, maar een basisniveau mag van iedereen verwacht worden. De pabo’s van de Hanzehogeschool en NHL Stenden werken steeds meer samen om toekomstige schoolleerkrachten voldoende basisdeskundigheid mee te geven en te stimuleren diepgaande expertise op een beperkt aantal gebieden te ontwikkelen. Zo bieden de pabo’s de post hbo opleiding cultuurbegeleider aan en de minor muziek primair onderwijs.

4.1.2 Evalueren om te leren

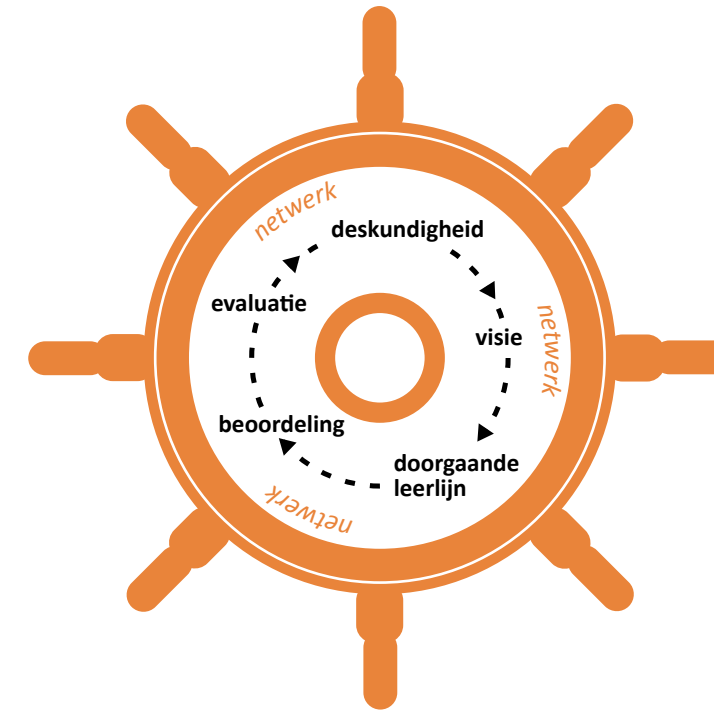
Wat wil de school dat leerlingen leren van cultuur-onderwijs? Is dat te toetsen of te evalueren? Over hoe leerlingen zich ontwikkelen binnen het cultuuronderwijs bestaat nog veel onduidelijkheid. Daarom is het lastig dat bij leerlingen vast te stellen. Want wat stel je precies vast en op welke manier? Hoe denken leerkrachten hier eigenlijk over? En leerlingen zelf? De vraag is of een effectmeting hoe dan ook haalbaar is; de vele variabelen die bij ontwikkelingen in cultuuronderwijs een rol spelen laten dit moeilijk toe. Dat is echter geen reden om helemaal niet te evalueren; wel om kanttekeningen te zetten rondom het doel en de opbrengst van evaluaties.

Veel scholen nemen de manier van evalueren en beoordelen van hun onderwijs onder de loep en experimenteren bijvoorbeeld met een al dan niet online portfolio. Leerlingen en docenten kunnen daarmee doorlopend reflecteren op het leren. Sommige kant-en-klare leermethodes hebben evaluatie en reflectie standaard ingebouwd.

4.1.3 EVI

Het evaluatie-instrument EVI richt zich op de rand-voorwaarden zoals geformuleerd binnen *Cultuur-educatie met Kwaliteit*. Hebben scholen alles in huis om kwalitatief goed cultuuronderwijs te geven, zoals voldoende deskundigheid, een heldere visie, een samenhangend programma van activiteiten, een structurele samenwerking met de culturele omgeving en een degelijk financieel plan? De aanname onder deze vorm van evalueren is dat verschillende voorwaarden niet los staan van elkaar, maar samenhangen in een proces van kwaliteitsverbetering. Dit gaat uit van een zekere volgordelijkheid.

Het verschilt waar een school instapt in dit proces. Deskundigheid kan een eerste stap zijn. Een deskundige kan een visie verwoorden. De visie helpt vervolgens om een samenhangend programma (of: doorgaande leerlijn) op te stellen omdat daarvoor gerichte keuzes gemaakt moeten worden. En wanneer een leerlijn vastgesteld is, kan worden bepaald met welke partners uit de culturele omgeving samengewerkt wordt om het programma te vullen, en hoeveel geld daarvoor nodig is.

Figuur 5. De school aan het roer in het proces van kwaliteitsverbetering.

Het inzicht in de ontwikkeling van leerlingen is ook een stap in het proces, bijvoorbeeld in de vorm van culturele portfolio's. Het evalueren van het beleid en de uitvoering ervan is in dit proces essentieel, omdat scholen daardoor zien aan welke voorwaarden is voldaan, en aan welke ze nog willen werken.

De tweede benadering van evalueren richt zich meer op implementatie en de methodische aspecten van de ontwikkelingen binnen de school, specifiek gericht op cultuuronderwijs. Wat hebben scholen, directie ICC'ers, leerkrachten, leerlingen en culturele omgeving nodig om invulling te geven aan de verankering van cultuuronderwijs in de school? Hoe kan dat optimaal ondersteund worden door de eigen school en culturele omgeving maar ook door K&C en beleidsmakers? De evaluatie dient dan om meer inzicht te krijgen in de gelaagdheid van veranderingen, hoe deze zich in de praktijk vormt, welke partijen erbij betrokken zijn, welke expertise ze in huis hebben en welke verschillende belangen zij behartigen. Daarbij is inzicht in de culturele ontwikkeling van leerlingen en op welke manier daar het gesprek over gevoerd wordt een belangrijke pijler.

SAMENHANG BUITEN DE SCHOOL

Voor de praktische uitvoering van een doorgaande leerlijn adviseert K&C scholen om afstemming te zoeken met de omgeving. Niet alleen met de culturele omgeving (instellingen en kunstenaars in de buurt van de school die een professionele verdieping van het cultuuronderwijs bieden) maar ook met de kinderopvang (2-4 jarige opvang en buitenschoolse opvang) en met het voortgezet onderwijs. Om deze verbinding aan te gaan zijn er in de periode 2021-2024 middelen beschikbaar binnen de regeling *Cultuureducatie met Kwaliteit*. Kinderopvangorganisaties en voortgezet onderwijs scholen kunnen voor het eerst door middel van samenhangende programma's met primair onderwijs scholen profiteren van extra budget en advies (zie www.cmkgroningen.nl of www.compenta.nl). Vaak beginnen dergelijke trajecten van uitwisseling met een praktische aanleiding. K&C adviseert tijd te nemen om goed te onderzoeken waarom samenhang voor de school belangrijk is en hoe deze dan het beste

kan worden vormgegeven. Deze vraag kan ook worden gesteld in een leergemeenschap cultuureducatie waarvoor ook binnen de regeling *Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024* middelen en onderzoekstijd beschikbaar zijn.

4.2.1 Samenhang met de kinderopvang

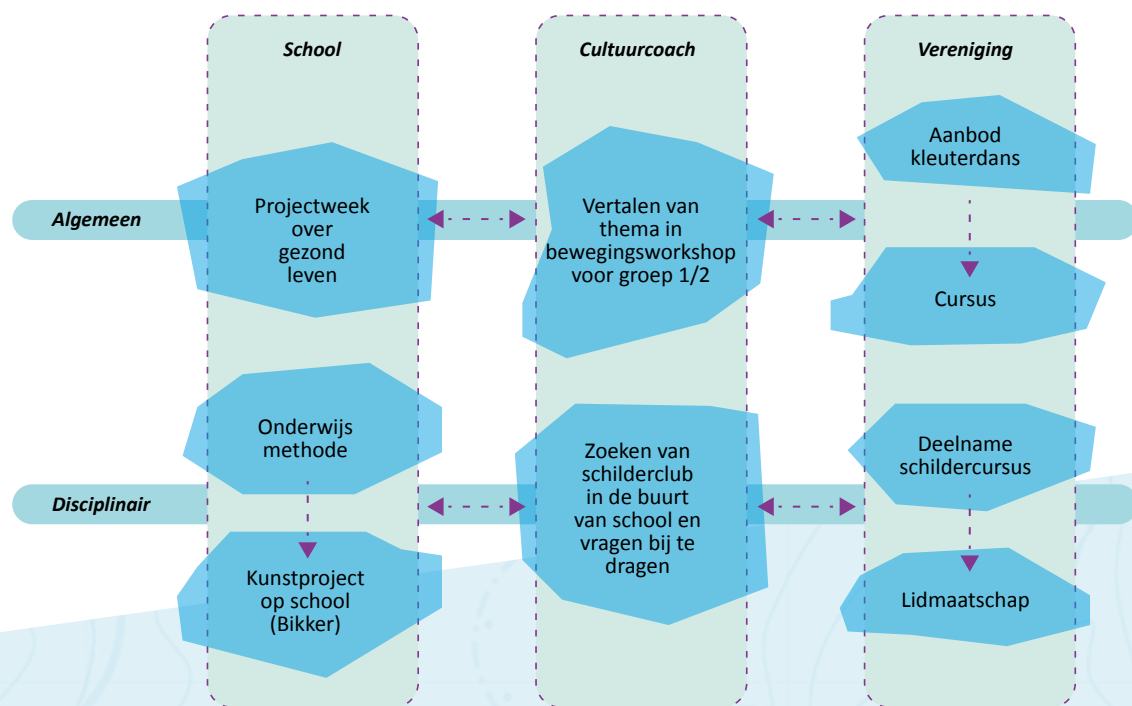
Spelen, experimenteren en creatieve activiteiten zijn onmisbaar voor de ontwikkeling van jonge kinderen in het denken en de sociaal-emotionele vaardigheden. De basis is 'zelf ontdekken' in plaats van 'iets namaken'. Uit het onderzoeksrapport *Ieder kind creatief* van beleidsadviseur B. Sijm (2018) blijkt dat er veel kansen zijn om vanuit een integrale benadering binnen kindcentra (maar ook tussen afzonderlijke basisscholen en kinderopvangorganisaties) het jonge kind te betrekken in een leerlijn cultuuronderwijs. De samenwerking met de buitenschoolse opvang biedt mogelijkheden aan kinderen om hun talenten buitenschools verder te ontwikkelen. Ook hier begint het met een gezamenlijke visie op creatieve ontwikkeling bij kinderen en is de consistentie tussen visie, deskundigheid van het team van pedagogisch medewerkers en leerkrachten en de samenwerking met de culturele omgeving van belang voor de kwaliteit. Wanneer in de praktijk deskundigheid en netwerk worden gedeeld tussen de school en de kinderopvang leidt dat direct tot samenhang in de culturele activiteiten die kinderen maken en meemaken.

4.2.2 Samenhang culturele omgeving

Er zijn vele argumenten om een sterke verbinding tussen de school en de culturele omgeving te leggen. Ten eerste biedt de culturele omgeving van de school een referentiekader voor de schoolspecifieke visie op cultuuronderwijs. Het letterlijke uitzicht van de school op zijn erfgoed omgeving, een ouderpopulatie met veel kunstenaars of juist een multiculturele omgeving met veel straatcultuur geven leerkrachten handvaten om het cultuuronderwijs samenhangend vorm te geven. Op deze wijze worden leerlingen zich bewust van hun omgeving, waar ze vandaan komen, de geschiedenis van hun leefomgeving en hoe mensen met elkaar omgaan. Zo ontdekken ze wat cultuur doet en hoe ze er zelf door worden gevormd. Tegelijkertijd ervaren ze dat anderen 'anders' kunnen zijn. Ze geven betekenis aan culturele verschillen door samen met anderen nieuwe cultuur te maken. Zo ontwikkelt hun cultureel vermogen zich. Ten tweede biedt de culturele omgeving professionele kwaliteit die het cultuuronderwijs verrijkt. De vakdocent van de muziekschool die in de klas muzikles geeft of de groep middelbare scholieren die naar het theater gaat. In de klas kan de ervaring van een schouwburgproductie niet worden geëvenaard. Het gevoel van kippenvol door het echte schilderij te zien in het museum of de live de dansvoorstelling mee te maken in het theater, geeft kinderen nieuwe perspectieven. Door kinderen deze ervaring onder schooltijd mee te geven, zorgen we ervoor dat alle kinderen gelijke kansen hebben om de

verrassing of verbazing, de herkenning of ontroering te voelen die cultuurbeleving kan veroorzaken. Ten derde biedt de samenwerking met de culturele omgeving voor kinderen een kennismaking om zich in de vrije tijd aan te sluiten bij een amateurvereniging, een dans- of muziekschool. Door actief te worden ontdekt kinderen waar ze goed in zijn. Iedereen beschikt over talenten. Het is een taak van de school om talenten van ieder individueel kind te ontdekken, te herkennen en aan te spreken. Het zelfbeeld van de kinderen wordt hierdoor versterkt en hun horizon verbreed. Talenten zijn mogelijkheden die kinderen hebben om zich in een samenleving te kunnen ontwikkelen en zich als individu te onderscheiden in bijvoorbeeld muzikaliteit, techniek, sportieve of beeldende vermogens. Leerkrachten zijn gewend aan differentiatie: het zoeken naar de volgende ontwikkelingsstap voor elke leerling is heel normaal bij de basisvakken. Het is echter nog niet zo gebruikelijk om dit ook voor cultuuronderwijs te doen.

Talent ontplooit zich niet zonder meer: leerkrachten hebben daar een belangrijke rol in, zowel in de klas door bijvoorbeeld creativiteit te stimuleren en verschillende werkvormen aan te bieden als door leerlingen door te verwijzen naar mogelijkheden buiten de school. Een kind dat belangstelling heeft voor taal of muziek zou op school extra aanbod op deze gebieden kunnen krijgen zoals extra boeken om te lezen of een computerprogramma waarin het zelf muziek kan componeren.

Figuur 6: Twee voorbeelden van werkwijze cultuurcoach

Het stimuleren van kunstzinnige talenten kan natuurlijk ook door leerlingen een podium te bieden. Scholen die zich bijvoorbeeld profileren als cultuur(profiel)school hebben vaak extra activiteiten (schoolkoor of orkest, schoolatelier, schoolbibliotheek etc.).

De culturele omgeving kan een rol spelen bij de ontwikkeling van talenten: een school kan een muziek-,

drama-, of beeldend docent binnenhalen die voor wat betreft het basis-cultuurprogramma adviseert, voordoet en coacht. Zo'n docent zou aansluitend op de schooltijden kunnen helpen bij het schoolkoor, -orkest of het atelier. De cultuurcoach kan een bemiddelende – maar soms ook een actieve rol spelen in dit proces, zie figuur 6. De uiteindelijke talentontwikkeling vindt buiten het onderwijs plaats.

4.3 ORGANISATIE

Voor het bevorderen van de binnen- en buitenschoolse samenwerking, in de leergebieden cultuur en beweging, hebben de ministeries van OCW en VWS via de Impuls Brede Scholen extra gelden beschikbaar gesteld voor het aanstellen van lokale cultuurcoaches. Veel Drentse en Groningse gemeenten hebben gebruik gemaakt van deze regeling. K&C coördineert het netwerk van cultuurcoaches en kan adviseren over samenwerking (zie ook Routekaart cultuureducatie Groningen op de site van K&C). Wanneer een cultuurcoach werkzaam is in de gemeente kunnen primair en voortgezet onderwijscholen gebruik maken van de expertise en het netwerk van de functionaris om in contact te komen met lokale culturele organisaties en verenigingen.

CKV-coördinatoren en ICC'ers hebben vanuit de visie op cultuuronderwijs doelen geformuleerd, weten wat de eigen capaciteit is (eigen leerkrachten/ ouders) en hebben inzicht in wat de school zelf kan verzorgen bij (inzet eigen docenten en ouders) én kunnen daarvoor ook de gerichte vraag stellen aan de culturele omgeving (bijvoorbeeld kunstencentra, schouwburgen, bibliotheken, amateur-kunstverenigingen, musea en kunstenaars uit de buurt). De cultuurcoach kan hierin bemiddelen.

De samenwerking tussen binnen- en buitenschools is ook thematisch te organiseren. Denk aan samenwerking met bepaalde dansscholen of kookstudio's om een project te ontwikkelen over een bepaald land. Hierin liggen tevens kansen om samenwerking tussen leergebieden te realiseren.

4.4

SAMENHANG TUSSEN HET PRIMAIR EN VOORTGEZET ONDERWIJS

Eén van de uitdagingen waar de regeling *Cultuureducatie met Kwaliteit*, het onderwijs en de cultuursector voor staan is cultuuronderwijs meer te laten zijn dan een ‘kennismaking’. K&C streeft naar samenhangend cultuuronderwijs dat ertoe bijdraagt dat het cultuuronderwijs zich verbreedt en verdiept binnen het po en aansluit op het vo. Waar in het primair onderwijs de leerkracht de expert is in alle vakken en daardoor de onderlinge samenhang tussen vakken zelf in de hand heeft, kent het voortgezet onderwijs vakdocenten die specialist zijn in één of twee van de vakken. Het voortgezet onderwijs bouwt voort op het curriculum van het primair onderwijs. De vakken en profielen (vanaf het derde leerjaar) hebben een duidelijke relatie met de leergebieden in het basisonderwijs. Het profiel natuur en techniek hangt sterk samen met reken-, natuur- en techniekonderwijs en het profiel cultuur en maatschappij met taalonderwijs en cultuuronderwijs. In de onderbouw krijgen leerlingen alle vakken en ook daarna kunnen ze buiten hun profiel specifieke keuzes maken.

Het nieuwe curriculumvoorstel van Curriculum.nu biedt handvaten voor alle negen domeinen om leerdoelen op elkaar af te stemmen. Het maakt helder wat leerlingen moeten kunnen en kennen. Er is een aantal ‘grote opdrachten’ vastgesteld voor het domein Kunst & Cultuur van waaruit bouwstenen zijn benoemd als basis voor de vaardigheden die leerlingen ontwikkelen. Nadrukkelijk zijn daarbij mogelijkheden benoemd om samenhang aan te brengen tussen de leerdomeinen.

Opdrachten en bouwstenen zijn uitgewerkt voor de onderbouw en de bovenbouw van het primair onderwijs in aansluiting op het voortgezet onderwijs. Dit leidt in de praktijk tot verschillen in uitvoering in het onderwijs, maar als ze worden gevolgd en gedeeld, bieden ze houvast voor meer samenhang tussen het cultuuronderwijs op de basisschool en in het voortgezet onderwijs.

4.5

DIENTSTVERLENING K&C

K&C zet in op de kwaliteit van de verbinding, op de zichtbaarheid en op de organisatie. De kwaliteit van de verbinding versterken we door advisering, scholing en netwerken van ICC’ers, CKV-coördinatoren, cultuurcoaches, pedagogisch medewerkers en aanbieders van cultuuronderwijskundige activiteiten.

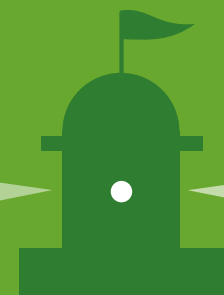
Aan zichtbaarheid wordt gewerkt door advisering in onderwijsnetwerken per gemeente of regio met vertegenwoordigers van het onderwijs en de culturele omgeving en digitale ontsluiting van kennis, vraag en aanbod. Via de gemeentelijke cultuurmenu’s in het basisonderwijs en cultuurtrajecten in het voortgezet onderwijs organiseren we de culturele activiteiten voor jong en oud.

5

HET UITZICHT

AMBITIES EN MOGELIJKHEDEN

Om de ambitie van basisscholen op het terrein van cultuuronderwijs nu en in de toekomst te kunnen bepalen, werkt K&C met vier scenario's, aan de hand waarvan scholen hun huidige stand van zaken en ambities op het terrein van cultuuronderwijs kunnen bepalen. Via het online evaluatie-instrument EVI kunnen primair onderwijs scholen ontdekken waar groeimogelijkheden zijn.

1

SCENARIO 1

Visie De school heeft de visie op cultuuronderwijs niet beschreven.

Deskundigheid De school coördineert en bevordert de deskundigheid op het gebied van cultuuronderwijs niet.

Programma De programmaonderdelen vertonen geen samenhang. Ze vinden incidenteel plaats en worden ad hoc gekozen.

Samenwerking De school heeft ad hoc samenwerking of contacten met externe partners.

5.1 SCENARIO'S

De scenario's geven inzicht in waar de school staat en wat de volgende stappen kunnen zijn om de kwaliteit van het cultuuronderwijs te verhogen. In 2021 worden ook voor het voortgezet onderwijs scenario's en EVI ontwikkeld.

2

SCENARIO 2

Visie De school heeft een eigen visie op cultuur-onderwijs vastgelegd in een cultuurplan. De visie wordt gedragen en geëvalueerd door de directeur en de cultuurcoördinator (ICC'er of leerkracht cultuur bijvoorbeeld). Zij houden het team op de hoogte.

Deskundigheid De school coördineert de deskundigheid op het gebied van cultuuronderwijs. Er is zicht op waar de deskundigheid zit.

Programma De programmaonderdelen zijn enigszins op elkaar afgestemd, bijvoorbeeld in de vorm van een methode, cultuurmenu of projectweek. Hiervoor worden voldoende tijd en middelen gereserveerd.

Samenwerking De school werkt samen met externe partners. De inhoudelijke keuzes liggen vooral bij de externe partner (door bijvoorbeeld het afnemen van cultuuraanbod).

3

SCENARIO 3

Visie De school heeft een eigen visie op cultuur-onderwijs die als apart onderdeel is uitgewerkt in een schoolplan. De visie wordt met het team ontwikkeld en minimaal jaarlijks geëvalueerd.

Deskundigheid De school bevordert deskundigheid bewust en gericht. Kwaliteiten van teamleden worden gestimuleerd en ingezet. Hiervoor worden structureel tijd en middelen gereserveerd.

Programma De school brengt – vanuit zelfbenoemde doelen – bewust samenhang aan in de programmaonderdelen door bijvoorbeeld samenhang met andere vakken of een leerlijn van groep 1 t/m 8. Hiervoor worden voldoende tijd en middelen gereserveerd.

Samenwerking De school werkt structureel samen en onderzoekt met de externe partner hoe het aanbod kan aansluiten bij wat de school de leerlingen wil meegeven.

4

SCENARIO 4

Visie De school heeft de visie op cultuuronderwijs geïntegreerd in haar bredere onderwijsvisie en opgenomen in het schoolplan. Het team voelt zich eigenaar van de visie en plannen, deze zijn een vast onderdeel geworden van de kwaliteitszorg van de school.

Deskundigheid De school bevordert planmatig en structureel de deskundigheid van het team op het gebied van cultuuronderwijs. De school is op het vlak van cultuuronderwijs een lerende organisatie. Hiervoor zijn structureel tijd en middelen beschikbaar.

Programma De school brengt – vanuit de zelfbenoemde doelen – bewust samenhang aan in de programmaonderdelen door bijvoorbeeld samenhang met andere vakken en een leerlijn van groep 1 t/m 8. Ook wordt verbinding gemaakt met buitenschoolse activiteiten, de voorschoolse educatie of het voortgezet onderwijs. Voldoende tijd en middelen zijn structureel aanwezig.

Samenwerking De school werkt structureel samen en legt de afspraken over samenwerking met externe partners vast. De samenwerking is gericht op een optimale aansluiting van de inhoud van het programma bij wat de school de leerlingen wil meegeven. De school voert de regie over de samenwerking.

De indeling illustreert dat scholen op verschillende manieren kunnen omgaan met cultuuronderwijs en dat er altijd groeimogelijkheden zijn. Na het invullen van het evaluatie-instrument EVI krijgt de school een analyse van de uitkomsten met betrekking tot visie, deskundigheid, programma en samenwerking én een overzicht van de consistentie daartussen. Zo ziet de school bijvoorbeeld dat zij veel deskundigheid in huis heeft met betrekking tot muziek, maar dat dit in de visie niet terug te lezen is en dat er ook nog geen duidelijk programma is.

SAMEN OP DE TOREN

K&C ALS PARTNER VOOR HET ONDERWIJS

‘Bovenop de toren...’ beschrijft vooral het hoe en waarom van cultuuronderwijs. In de handleiding ‘Een bouwwerk maken’ laat K&C zien hoe leerlijnen kunnen worden opgebouwd.

In de uitgave ‘Een reis maken’ verdiept K&C zich verder in het verbinden van cultuuronderwijs met andere leergebieden op de basisschool. De kunst is en blijft om gebruik te maken van wat er al gebeurt in de school en dit in samenhang aan te bieden.

— Zoeken naar samenhang valt niet altijd te vatten in een stappenplan: er is ruimte nodig om te dwalen zonder de bestemming helemaal uit het oog te verliezen. Daarom biedt K&C leerkrachten in het primair onderwijs de gids *Een reis maken*, zonder uitgestippelde route maar wel met een kompas. Het eigen kompas van K&C, onze koers, is dat er bij verbindingen tussen vakken zowel gewerkt wordt aan de kerndoelen van het cultuuronderwijs als aan die van andere vakken. En dat de verbindingen aansluiten bij de visie van de school op cultuuronderwijs. In *Een reis maken* wordt dit geïllustreerd met concrete voorbeelden en tips. Daarnaast heeft de gids aandacht voor de organisatie op school, aansluiting met buitenschoolse activiteiten en de afstemming met de culturele omgeving.

In de uitgave *Een bouwwerk maken* presenteert K&C een praktische handleiding voor het ontwerpen van een doorgaande leerlijn cultuuronderwijs, met een overzichtelijk stappenplan. Het heeft daarnaast ook aandacht voor de organisatie op school, aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs en afstemming met de culturele omgeving.

Een reis maken en *Een bouwwerk maken* zijn verkrijgbaar via de website van K&C. We bieden daarnaast individueel advies, scholing op maat, workshops en cursussen. Zie www.kunstencultuur.nl voor alle producten en diensten van K&C.

COLOFON

K&C is een maatschappelijke onderneming die vanuit en met de kunsten, erfgoed en media werkt aan het versterken van de culturele infrastructuur rondom de school en die van de amateurkunsten. K&C is het expertisecentrum en de projectorganisatie op het gebied van cultuuronderwijs, cultuurparticipatie, cultuurinnovatie en cultuurbeleid. De adviseurs, bemiddelaars en projectontwikkelaars in dienst van K&C werken met passie, creativiteit en zorg aan kwalitatief hoogwaardige diensten en producten. Daarbij staat het sterker maken van de ander, zowel inhoudelijk als organisatorisch, voor de medewerkers centraal.

K&C werkt in Drenthe en Groningen in opdracht van provincies en gemeenten, maar ook in opdracht van scholen, culturele instellingen, bedrijven en particulieren. K&C is een dienstverlenende instelling die werkt zonder winstoogmerk.

© 2021 Stichting Kunst & Cultuur, Assen/Groningen

Bestellingen van publicaties

Stichting Kunst & Cultuur
Dr. Nassaulaan 5
Postbus 924
9400 AX Assen
T: 0592 - 336 999
E: info@kunstencultuur.nl

Of via de website: www.kunstencultuur.nl

Redactie

Marieke Vegt, Peter Pot, Corinne van Beilen
(Hanzehogeschool Groningen)

Ontwerp, illustraties en opmaak

Meinte Strikwerda & Pieter Malfliet

Drukwerk

MarneVeenstra, Groningen

Kunst en cultuur maken de wereld van leerlingen op school groter en zorgen ervoor dat leerlingen anders leren kijken. Bovenop de toren ziet de wereld er anders uit dan vanaf de hoed van een paddenstoel. Scholen in Drenthe en Groningen slagen er steeds beter in om structureel goed cultuuronderwijs te geven. Maar soms dreigt cultuur verloren te raken binnen het krachtenveld van urgentie en de focus op leerresultaten bij de basisvakken. Cultuur is nooit weg uit de school, maar soms ontbreekt er visie. Dat maakt het leergebied kwetsbaar.

Wat kan cultuuronderwijs bijdragen aan het onderwijs en waarom is het zo belangrijk? Boven op de toren heb je overzicht en zie je de stip op de horizon. Dit boekje geeft argumenten om te werken aan cultuuronderwijs met kwaliteit en laat zien hoe samenhang daarbij versterkend is: samenhang in het cultuurprogramma, met andere leergebieden en met (culturele) partners buiten de school. K&C helpt de scholen in Groningen en Drenthe met advies, begeleiding en bemiddeling. Samen gaan we op reis en bouwen we aan goed (cultuur)onderwijs.

www.kunstencultuur.nl

